

De militaire levensloop van Jan van der Croon¹

Een beknopte beschrijving

door Emile Haanen

Inleiding

Jan van der Croon staat in Weert bekend als een militaire persoonlijkheid. Hoewel zijn onderkoningschap van Bohemen een fabel is, was hij wel commandant van Praag en vice-commandant van de troepen in het koninkrijk Bohemen. Dat waren allesbehalve geringe functies. Over zijn militaire activiteiten is weinig bekend. De Limburgse rijksarchivaris Jos Habets heeft in 1862 zover als in zijn mogelijkheden lag uitvoerig feiten gepubliceerd², gevolgd door de Amsterdammer Crone in 1922³, maar dan houdt het wel zo'n beetje op. Crone citeert enkel feiten uit het begin van Jans militaire carrière afkomstig uit zijn adelsdiploma. Habets baseert zich op aangeleverde gegevens uit het Kriegsarchiv in Wenen en op het meerbandige Theatrum Europaeum (1635-1738) van Matthäus Merian.

Op het eind van de negentiende eeuw heeft het Kriegsarchiv op verzoek van het stadsbestuur van Pilsen, thans Plzeň, in het toenmalige koninkrijk Bohemen een 'archivalische Erhebung'⁴ opgesteld over Jan van der Croon. Dat betekent dat er op basis van archivalia een samenvatting wordt gemaakt van iemands activiteiten, in dit geval dus op basis van voornamelijk in het Kriegsarchiv berustende archivalia, waarin Van der Croon voorkomt. Dat zijn de 'Feldakten' of de correspondentie en de protocollen van de Hofkriegsrat. Deze raad is een centraal orgaan voor de Habsburgse landen⁵ en is te beschouwen als een soort ministerie van defensie. Tot 1640 is de Erhebung alleen gebaseerd op het adelsdiploma van Jan van der Croon bij gebrek aan andere documenten.

De reden voor het samenstellen van de Erhebung was de wens van de stad Pilsen om geïnformeerd te worden welke rol Jan van der Croon bij de aanleg en verbetering van de verdedigingswerken van de stad had gespeeld. Van der Croon was immers van 1645 - 1650 militair commandant van Pilsen.

Aangezien de Erhebung veel nieuwe, tot op heden nog onbekende feiten over Jan van der Croon bevat, is het de moeite waard deze te publiceren. De Erhebung wordt zonodig van tekst en uitleg voorzien. Tevens wordt de Erhebung aangevuld met gegevens uit de adelsdiploma's van Jan van der Croon, broer Frans en neef Frans.⁶ De Erhebung is chronologisch van opzet en deze wordt hier over-

Schilderij van Jan van der Croon uit 1702 van de hand van J. Peeters (Antwerpen), afkomstig uit het voormalige klooster van de Penitenten te Weert. In particulier bezit. Alle tot op heden gemaakte foto's zijn genomen van een rond 1920 gemaakte kopie. Het gezicht van Van der Croon op die kopie is duidelijk afwijkend - kinderlijker - dan van het hier afgedrukte origineel

genomen. Een beoordeling van de persoon van Jan van der Croon is op grond van de hier gepresenteerde bronnen niet goed mogelijk.

De plaatsnamen worden consequent volgens het toenmalige gebruik in de Duitse variant weergegeven. De hedendaagse namen zijn in bijlage 1 opgenomen. Bijlage 2 geeft een overzicht van hoge militaire rangen met hun moderne equivalenten.⁷ In dit opstel zijn de rangen in het Nederlands weergegeven.

Jan van der Croon is rond 1600 in Weert geboren, sterft te Praag op 6 november 1665 en is begraven in de Praagse St.-Thomaskerk.⁸ Jan van der Croon werd tijdens zijn leven door militaire en Boheemse tijdgenoten aangeduid met de veritaliaanse naam La Corona. Hijzelf noemt zich tot zijn adelsverheffing in 1650 Jan de la Croon. In 1643 komt hij als getuige onder de naam Jan in de Croone in de Weerter doopregisters voor. De naam Croon is afgeleid van het huis en de herberg 'De Croon', gelegen in de Molenstraat te Weert. Jans familie, Cool of Coolen genaamd, had dat pand een tijdlang in eigendom. Bij zijn verheffing in de adelstand kreeg hij de naam Johann Freiherr von der Cron. De negentiende-eeuwse Nederlandse vertaling daarvan luidt: Jan van der Croon. Deze naam is sedertdien algemeen geaccepteerd.

Het begin van zijn militaire loopbaan (1624 - 1640)

Het Twaalfjarig Bestand was in 1621 afgelopen. De Tachtigjarige Oorlog in de Nederlanden tussen Spanje en de Nederlandse republiek ging verder. De Spanjaarden onder bevel van generaal Ambrosio Spinola hadden beleg geslagen rondom de stad Breda. Ten tijde van die belegering nam Jan in 1624 dienst. Weert was destijds in Spaanse handen; het calvinisme had er zijn invloed verloren en het katholicisme voerde de boventoon.

Redenen voor Jans dienstneming kunnen zijn, behalve avontuur, werk en fortuin, het

Pikener in gevecht naar tekening van Jacob de Gheyn. Deed voornamelijk verdedigingswerk in gesloten front tegen de aanstormende cavalerie.

voorbeeld van zijn oom Giel Jonghen d'Ongarie. Het achtervoegsel geeft aan dat deze in Hongarije gevochten had. Jonghen was eigenaar van herberg en huis 'De Croon' in de Molenstraat. Vier zonen van Jonghen, neven van Jan, traden in de voetstappen van hun vader en werden ook militair. Drie ervan sneuvelen. Zij hadden de cavalierangen van ritmeester, wachtmeester en kornet. De vierde zoon Frans trad in 1627 in militaire dienst en werd in april 1665 in de Boheemse oude ridderstand verheven onder de naam Franz von Jonghen.⁹ Ten slotte zouden ook Jans broer Frans en zijn neef Frans de la Croon het militaire pad opgaan. Neef Joost, een zoon van burgemeester Jacob in de Croon, sneuvelde waarschijnlijk in Holstein. Het militaire beroep was in veel gevallen een familiezaak. Broers en neven volgden het succesvolle voorbeeld van een van hen. Ofwel het omgekeerde gebeurde; de geslaagde militair bood zijn familie allerlei banen aan.

Na de verovering van Breda in mei 1625 ging Van der Croon in 1626 als eenvoudig pikener op zijn eerste veldtocht naar Hongarije. Hij trad toe tot het leger van de beroemde generalissimo Albrecht von Wallenstein, die in dienst van de Habsburgse keizer was.

In Midden-Europa en met name in de Duitse landen woedde de Dertigjarige Oorlog (1618-1648). Deze oorlog bestond uit een compilatie van oorlogen. Na de eerste fase, de **Boheems-Paltse oorlog** (1618-1624) volgde de **Nederduits-Deense oorlog** (1625-1630).¹⁰ In deze tweede periode werd een antihabsburgse coalitie gesloten. Onder de naam 'Haagse Alliantie' werd op 9 december 1625 tussen Engeland, de Verenigde Nederlanden en Denemarken overeengekomen de Deense koning Christiaan IV te steunen in zijn strijd tegen de keizer. Men probeert - gezien de hoge kosten van het leger - veldslagen, indien mogelijk te vermijden. Veldtochten duren zolang er geld is.

De keizerlijke opperbevelhebber Wallenstein had zijn leger in januari 1626 in omvang verdubbeld om Christiaan IV en de protestantse generaal van de Haagse Alliantie Ernest von Mansfelt het hoofd te kunnen bieden. Mansfelt vertrok met zijn leger naar Hongarije om daar samen met Gabor Bethlen, de vorst van Transsylvanië, tegen de keizer slag te kunnen leveren. Ook Wallenstein ging naar Hongarije, maar beide partijen lieten het niet tot een veldslag komen. Bethlen sloot in het voorjaar 1627 de vrede van Pressburg, nadat hij vernomen had dat de Turken Bagdad niet op de Perzen hadden kunnen heroveren. Hierdoor kon deze Turkse steun wel vergeten. Wallenstein vertrok naar Moravië en Silezië om daar de Denen onder bevel van Johan van Saksen-Weimar en Mansfelt te verdrijven. Van der Croon was daarbij en nam in juli 1627 deel aan de verovering van Eulenburg, Sternberg en Troppau. Evenzo deed hij mee aan Wallensteins volgende tocht naar Holstein, achter de terugtrekkende Denen aan. Daar was hij betrokken bij de verovering van de kastelen Eulenberg en Pinneberg. Met de vrede van Lübeck in 1629 trekt het verslagen Denemarken zich uit de oorlog terug. De Zweedse koning Gustaaf II Adolf neemt het vaandel over en start een invasie in Pommeren.

Deze derde periode wordt de **Zweedse oorlog** (1630 - 1635) genoemd, wat niet wil zeggen dat er terzelfdertijd geen andere oorlogen gevoerd werden.

Zo trok Van der Croon in 1629 met de keizerlijke generaal-luitenant Rombaldo Collalto naar Noord-Italië. Ter ondersteuning van de Spanjaarden en hun belangen aldaar werd deelgenomen aan de Mantuaanse successie-oorlog. Collalto bond de strijd aan met hertog Karel van Nevers, bondgenoot van de Fransen. Nevers was in 1628 tegen de wil van de keizer hertog van Mantua geworden.¹¹ Van der Croon maakte in juli 1630 de verovering van Mantua en de vesting Goito mee. Hij viel daarbij zodanig op, evenals in een klein gevecht waarbij vier Franse compagnieën verslagen werden, dat hij tot korporaal werd bevorderd. Daarna werd hij spoedig vaandrig. Zijn oom, kolonel-luitenant¹² Jonghen d' Ongarie, sneuvelde overigens in 1630 bij de stad Mantua.

Als gevolg van de vrede van Regensburg in 1630 tussen de keizer, Spanje, Frankrijk en Mantua waren de troepen in Noord-Italië niet meer nodig en kregen zij bevel overeenkomstig de afspraken gemaakt in Regensburg naar Duitsland te trekken. Omdat de Franse koning het verdrag niet ratificeerde, kon de ontruiming van Italië niet op korte termijn plaatsvinden. Dat gebeurde eerst bij de vrede van Cherasco van juni 1631. Een aantal troepen kwam al in mei 1631 in Duitsland aan, waar generaal-luitenant Johann Tserclaes graaf Tilly, de opvolger van de ontslagen Wallenstein, dringend om verleggen was. Keurvorst Johan Georg van Saksen en de Zweedse koning Gustaaf Adolf gingen een alliantie aan en besloten slag te leveren tegen Tilly. Tilly had in augustus 1631 al een aantal keizerlijke legerkorpsen opgeroepen. Dat waren onder meer de troepen onder de generaal-wachtmeesters Egon von Fürstenberg en Johann Aldringen, die bei-

den uit Italië terugkeerden. Alleen dat van Fürstenberg kon zich bij Tilly voegen en vocht in september 1631 mee in de slag van Breitenfeld ten noorden van Leipzig. Tilly werd vernietigend verslagen. Het korps onder Aldringen, waarin Van der Croon diende, was wel naar Leipzig opgetrokken, maar kon zich eerst op 13 oktober 1631 bij Tilly aansluiten. Aldringen bleef nu bij Tilly en Van der Croon vocht in april 1632 mee in de slag bij Rain aan de Lech in Beieren. De slag werd door de Zweden gewonnen en Tilly sneuvelde. Wallenstein werd door de keizer teruggeroepen en sloeg zijn kamp op bij Neurenberg, dat door de Zweden belegerd werd. Van der Croon vocht daar in augustus 1632. Voor zijn verdiensten bij de slag aan de Lech en bij Neurenberg werd Van der Croon regimentsadjutant en luitenant. Nadat het maandenlange beleg door de Zweden was afgebroken, vertrok Wallenstein naar Saksen. De Zweden vielen hem bij Lützen in Saksen aan en Wallenstein besloot na een dag vechten en hevige verliezen zich naar Bohemen terug te trekken. De tot de verbeelding sprekende Zwedenkoning Gustaaf Adolf sneuvelde; menigeen kon het niet geloven. Luitenant Van der Croon nam in november 1632 deel aan de slag van Lützen. Daarna ging hij met Wallensteins leger, via Bohemen, naar Silezië. Bij Schweidnitz was hij betrokken bij vijandelijkheden en werd daarna tot kapitein-luitenant benoemd.

Na de moord op Wallenstein in februari 1634 stond hij onder bevel van Aldringen. Aldringen was een van de generaals die een deel van Wallensteins bezittingen hadden gekregen. Onder Aldringens commando vocht Van der Croon in Beieren tegen de vijandelijke legers van de Zweedse legerleiders Gustav Horn en Bernhard van Saksen-Weimar. Bij de belegering van Regensburg raakte Jan van der Croon zwaar gewond en werd gevangengenomen. Hij bevrijdde zich na veertien weken op eigen kracht uit gevangenschap. Aldringen sneuvelde in juli 1634 bij het in de nabijheid gelegen Landshut.¹³ In september 1634 streed Van der Croon in de tweedaagse slag van Nördlingen,¹⁴ waar de Zweden met behulp van de pas aangekomen troepen van kardinaal-infant Ferdinand verslagen werden.¹⁵ De Spaanse kardinaal-infant was namelijk met zijn leger via Spaans-Italië over Duitsland naar de Nederlanden onderweg. Deze route wordt Spaanse Weg of de 'Spanish Road' genoemd. Van der Croon werd bevorderd tot hoofdman of kapitein in het regiment van Ottavio graaf Piccolomini. Korte tijd daarna - nog in september 1634 - deed hij mee aan de inname van Karlstadt, iets ten noorden van Würzburg, dat door twee Zweedse compagnieën te voet bezet was. Jan van der Croon wist de Zweden te overrompelen. Bij deze gelegenheid versterkte hij zijn compagnie met dertig manschappen. Daarna was hij betrokken bij de blokkade van Königshofen¹⁶ en liep hij groot gevaar bij de dagelijkse scherpe schermutselingen. Ten slotte trekken de Zweden zich terug uit Zuid-Duitsland.

ALBERT. BVX .FRITLAND. COM. WALLEST. ETC.
Albrecht von Wallenstein naar Anton van Dijk in Theatrum Europaeum III van Matthäus Merian.

Dan begint de vierde en laatste fase in de Dertigjarige Oorlog: **de Zweeds-Franse oorlog**. Frankrijk gaat nu ook officieel aan de oorlog deelnemen. Het verbindt zich met Zweden en de Nederlandse republiek en verklaart Spanje in mei 1635 de oorlog. De Fransen vielen in mei Luxemburg binnen om vervolgens naar het noorden te trekken. Piccolomini ging met zijn troepen, waaronder Van der Croon, eerst naar de Rijn en dan naar de Nederlanden ter ondersteuning van de kardinaal-infant. Jan van der Croon is dan in 1635 betrokken bij het ontzet van Leuven, waar hij meermaals in gevaarlijke situaties verkeerde. Verder deed hij mee aan verschillende kleine gevechten in Frankrijk. In augustus 1635 trokken de kardinaal-infant en generaal Piccolomini naar het noorden en zetten de aanval in op het Nederlandse fort Schenkenschans,¹⁷ gelegen nabij de splitsing Nederrijn en Waal. Van der Croon onderscheidde zich in hoge mate bij de bestorming. Bij deze onderneming was hij bij de voorhoede ingedeeld en hielp hij mee de schans zolang vast te houden totdat het hoofdleger was aangekomen. Tweemaal nam hij in de loop van de winter van 1635 deel aan het provianderen van de Schenkenschans en als erkenning voor zijn inzet werd hij tot kolonel-wachtmeester bij het dragonderregiment-Kuefstein benoemd.

Het jaar 1636 bracht Van der Croon waarschijnlijk in Saksen of Bohemen door. Na de dood van Kuefstein werd hij ad interim benoemd tot regimentscommandant. In die functie putte hij de vijand bij het stadje Oschatz¹⁸ bij Leipzig uit door talrijke onregelmatige uitvallen, waarvan hij er vele zelf aanvoerde. Hij bezorgde de tegenstander een verlies van 300 paarden en vele vijandelijke officieren sneuvelden of werden gevangengenomen.

In 1637 trok de keizerlijke legeraanvoerder Matthias Gallas legerenheden samen om tegen de Zweedse generaal Johan Banér te strijden. Banér vertrok op 18 juni vanuit Torgau¹⁹ in Saksen naar Meckelenburg via Pommeren. Gallas achtervolgde en sloeg zijn winterkwartier op in Meckelenburg. Van der Croon nam aan deze tocht deel en kreeg voor zijn manhaftig gedrag de rang van kolonel-luitenant bij het regiment-Kuefstein. Op de terugtocht van het keizerlijke leger in 1638 uit Meckelenburg op weg naar Maagdenburg overviel Van der Croon tezamen met generaal-wachtmeester Alberto de Bruay in Boitzenburg aan de Elbe de Zweedse regimenten-Dewitz en -Birkenfeld. Hij drong met zijn dragonders door een kleine poort naar binnen en opende daarna voor de hoofdmacht van de ruitery de poorten. De twee Zweedse regimenten werden daarop vernietigd. Toen Gallas in Saksen arriveerde, liet hij Van der Croon en zijn manschappen winterkwartier maken in Silezië. In 1639 deed hij mee aan de verovering van de Silezische plaatsen Strigau en Hirschberg.

De keizerlijke generaal Matthias Gallas.

Jan van der Coon, kolonel te velde (1640 - 1645)

Op 28 augustus 1640 gaf de keizer in Regensburg kolonel-luitenant van der Croon een patent voor het aanwerven van 800 dragonders.²⁰ Hij kon daarmee voor zijn opdracht-

De Zweedse generaal Johan Banér.

gever vechten, uiteraard tegen een vergoeding. Tot uitvoering van dit patent is het niet gekomen, omdat de commandant van een regiment dragonders, d'Espagne genaamd, sneuvelde. Het regiment d'Espagne kreeg Van der Croon toegewezen voor zijn hierboven genoemde 'ridderlijke daden', althans volgens de adelsbrief. Dragonders stonden tussen cavalerie en infanterie in. Oorspronkelijk was het een vorm van bereden infanterie en werden zij bij voetgevechten ingezet. Langzamerhand ontwikkelden de dragonders zich tot een cavaleriewapen.

Jan van der Croon werd militair ondernemer en kreeg de daarbij behorende rang van kolonel. Ruil en verkoop van een regiment kwamen regelmatig voor. Ook kon de opdrachtgever de ondernemer voor een ander regiment plaatsen. Scheiding tussen eigendom en manage-

ment was niet ongebruikelijk. De kolonel-luitenant voerde dan het bevel.

Gedurende de Dertigjarige Oorlog waren er in totaal ongeveer 1500 ondernemers, afkomstig uit circa 100 families en de daarbij behorende verwanten. In de jaren 1630 - 1634 worden de meesten geteld; dat zijn er dan ongeveer 300. Het grootste deel, geschat wordt op 84%, was van adel. De hoge adel, de prinsen, vormden ook nog eens 4%. De burgers maakten 12% uit en een zeer klein aantal was van lage komaf, voornamelijk boeren. Een aantal ondernemers streefde naar een prinselijke status. Dit was echter voor zeer weinigen weggelegd. Jan van der Croon kan gerekend worden tot de groep van burgers.²¹ Daarmee behoort Jan van der Croon tot een kleine groep personen die ooit de status van militair ondernemer hebben bereikt. Ook mag niet vergeten worden dat hij in een tijdsbestek van zestien jaar van eenvoudig pikenaar tot kolonel en regimentsbezitter is opgeklommen. Aan het hoofd van zijn regiment veroverde hij in Silezië tweemaal het stadje en kasteel Sprottau, nam Lüben en Herrnsdorf in en kreeg tweemaal het bevel Görlitz aan de Neisse te bestormen.

Toen de nieuwe Zweedse opperbevelhebber Lennart Torstensson in het voorjaar van 1642 Silezië binnendrong en zich op Olmütz in Moravië richtte, werd kolonel Van der Croon met duizend paarden naar de Moravische hoofdstad Brünn en Olmütz gestuurd. Hij kwam echter tussen de Moravische plaatsen Littau en Mährisch Neustadt het Zweedse Birkenfeldse regiment tegen en versloeg dit zodanig, dat hij drie ritmeesters, vele andere officieren en honderddertig ruiters gevangen kon nemen. Daarna nam hij het door de Zweden bezette Littau met behulp van een krijgslist in, veroverde een kasteel bij Mährisch Neustadt en vervolgens kasteel Sternberg. Hij maakte daarbij in Littau en Mährisch Neustadt opnieuw gevangenen, namelijk twee kapiteins en honderd musketiers.

Daarna ondersteunde hij legerleider Raimondo graaf Montecuccoli bij een actie tegen de Zweedse generaal Slangé en maakte daarbij driehonderd gevangenen. Na het ontzet van Brieg in Silezië in juli 1642 veroverde Van der Croon daar de kastelen Porkwitz en Torgau, waarbij in het laatste een kapitein en honderd musketiers gevangen werden genomen.

Toen Torstensson uit Moravië en Silezië vertrok en zich vervolgens op Leipzig richtte, volgde het keizerlijke leger hem om Leipzig te ontzetten. De legers van Torstensson trokken samen op de hoogte van Breitenfeld bij Leipzig, waar op 2 november 1642 slag werd geleverd. Van der Croon stond op de rechterflank en dreef het eerste eskadron Zweden op de vlucht. Dat heeft niet mogen baten, want de keizerlijken leden in Breitenfeld voor de tweede keer een enorme nederlaag. Leipzig viel in Zweedse handen. Van der Croon werd aanvankelijk vermist en men dacht dat hij naar Leipzig getrokken was. Maar spoedig keerde hij weer in het leger terug, dat naar Bohemen vertrok. Van der Croon rukte op naar Rakonitz, waar hij op bevel van Piccolomini van 13 november 1642 achterbleef. Hij kreeg opdracht met verschillende informatieposten ijverig te corresponderen en als de vijand naar Pilsen oprukte, zich direct naar de daar aanwezige generaal-wachtmeester Gonzaga te begeven. Mocht deze echter Pilsen ont-ruimen dan moest hij zich met zijn manschappen snel naar Praag begeven.

In het begin van 1643 bevond Van der Croon zich in Auspitz in Zuid-Moravië. In opdracht van veldmaarschalk-luitenant Götz ging hij echter spoedig naar Silezië waar hij met zijn regiment in het vorstendom Glogau en Sagan kwartier maakte. Daar legde hij het hertogdom Krossen contributie op en moest hij iedere toevoer tot het belegerde Glogau afsnijden. Voorts veroverde hij in maart 1644 met een list het kasteel Sagan. Kolonel Van der Croon dwong de Zweden, die op het kasteel Herrnstadt zaten, door beschietingen tot een akkoord en vertrek. Ten slotte dreef hij door zijn aanvallen de bezetters van het kasteel Trachenberg tot onzekerheid en wanhoop. Het kasteel Gezenburg liet hij ondermijnen en hij blies het honderd man sterke garnizoen op, waarbij slechts drie personen in leven bleven. In 1643 kwam Denemarken in oorlog met Zweden. Torstensson werd bevolen de

De Zweedse generaal Lennart Torstensson.

Boheems-Moravische omgeving te verlaten en de Denen een lesje te leren. De keizer noodzaakte Gallas daarop de Denen te hulp te schieten. Na de samenbundeling van het Deense leger met dat van Gallas, veroverde Van der Croon in 1644 stormenderhand het kasteel van Kiel in Holstein. Ook dit baatte niet, Gallas werd verslagen en met de restanten van zijn leger naar Bohemen teruggedreven. Op de terugtocht van het leger naar Bernburg in Anhalt bestormde Van der Croon met zijn en Gallas' dragonders de schans, die ter bescherming van een brug over de Elbe bij Dömitz was opgeworpen. Bij deze gelegenheid kwamen twee vijandelijke hoofdmannen en honderd manschappen in het water om. Van der Croon had ondertussen in verschillende schermutselingen zijn leven geriskeerd en zeker bij Bernburg, waar hij door een musketkogel aan de arm was getroffen. Als gevolg daarvan was hij zijn oorlogsbuit vergeten.

De rampzalige oorlogsvoering van graaf Gallas schijnt Van der Croon niet bevallen te hebben. Vanuit de legerplaats bij Bernburg verzoekt hij graaf Piccolomini in het geval dat hij troepen nodig heeft, hem en zijn regiment te vragen. Zijn kwetsuur stelde zijn geschiktheid voor de velddienst op dat ogenblik ter discussie en dat kan mede een

De keizerlijke generaal Tilly naar Anton van Dijck.

van de stad. De verdedigingswerken verkeerden in slechte staat en dienden nodig gerepareerd te worden. Zo liet hij eigenmachtig en zonder 'goeddenken' van de Pilsener burgers gebouwen voor fortificatiedoeleinden slopen, waartegen dezen bezwaar maakten. Doel hiervan was om aan bouwmaterialen te komen, zoals ook later in Eger gebeurde en niet omdat deze gebouwen de fortificatiebouw in de weg stonden. De instemming van de burgers zou in dat laatste geval slechts bijzaak zijn geweest.

In 1646 vroeg en kreeg Van der Croon geld en arbeiders voor het herstel van de werken. Twee jaar later - in 1648 - klaagde Van der Croon dat de werkzaamheden niet opschoten vanwege het inmiddels ontstane gebrek aan materiaal en geld.

De militaire activiteiten van Van der Croon in Pilsen waren beperkt van aard. In oktober 1647 nam Van der Croon het besluit de schans van Königswart, gelegen tussen Eger en Marienbad, aan te vallen en op de Zweden te veroveren. Op zijn verzoek gaf de Hofkriegsrat hem de nodige middelen hiervoor. Een aantal manschappen voor de expeditie werd toegewezen. Eind oktober was de hele schans in Van der Croons bezit en hij kreeg op 30 oktober 1647 het bevel Eger, dat nog in Zweedse handen was, te blokkeren en de dorpen in de omgeving op de vijand te veroveren. Begin 1648 blokkeerde Van der Croon inderdaad de stad Eger gedurende twaalf weken, maar hij gaf deze onderneming in maart 1648 op en ging naar Pilsen terug. Wel werden nog een Zweedse kapitein en vijftig musketiers, die uit Eger kwamen, ofwel gevangengenomen ofwel neergesabeld. Terzelfdertijd verzocht hij de Hofkriegsrat in Wenen om hem voor zijn trouwe dienst met het landgoed Hrošow in de Strakonitzer Kreis te belonen en hem een hogere rang te geven. Het landgoed kreeg hij niet, de hogere rang evenmin. Over beide zaken werd namelijk niets meer vernomen.

De inval van de Zweedse generaal Königsmarck in Bohemen richtte Van der Croons aandacht weer op militaire zaken. In 1648 zond hij zijn kolonel-luitenant Flettinger op verkenning; hij zelf maakte zich met het grootste deel van zijn regiment klaar om de Zweden te achtervolgen. De inwoners van Taus had hij vergeefs vijftig ruiters gestuurd ter ondersteuning. Toen de Zweden kwamen, opende de burgerij de stadspoorten en moesten de dragonders zich overgeven. Daarna ontruimde hij Tachau en de schans aldaar en trok zich in juli terug naar Pilsen. Op 27 juli om 9 uur 's morgens verscheen

reden geweest zijn naar een andere taak te solliciteren. Piccolomini had hem na dit verzoek in december 1644 op de warmste en meest erkentelijke wijze bij kolonel graaf Leslie voor een andere functie aanbevolen. Als gevolg daarvan werd hij in 1645 tot commandant van Pilsen benoemd.

Jan van der Croon sloot daarmee een veel bewogen loopbaan te velde af om, afgezien van een kleine onderbreking, een evenzo onverpoosde activiteit op het gebied van fortificatie en administratie aan de dag te leggen.

Jan van der Croon, commandant in Pilsen en Eger (1645 - 1652)

In januari 1645 kwam Van der Croon in Pilsen aan. In zijn functie als commandant was hij onder meer verantwoordelijk voor de kwaliteit van de verdediging

generaal Königsmarck met zijn cavalerie van 2500 man voor Pilsen, nadat hij het voetvolk, de bagage en het geschut in Kladno, ten westen van Praag, achtergelaten had. De Zweedse generaal beperkte zich ertoe het vee dat hij in de omgeving aantrof, weg te drijven en trok op 29 juli²² 's morgens om 3 uur naar Schera, dat in de buurt van Laun ligt. In augustus kreeg Van der Croon het bevel Pilsen tot de laatste bloeddruuppel te verdedigen en het tekort aan manschappen moest aangevuld worden. In september onderschepte hij een brief gericht aan de Zweedse resident in Neurenberg, die hij aan de Hofkriegsrat doorzond. Veel maakte het niet meer uit. De vredesonderhandelingen in Munster leidden in oktober 1648 tot een akkoord. In Neurenberg startten de onderhandelingen ter uitvoering van de vrede. Veel troepen waren nu niet meer nodig. Zo werden alle dragonderregimenten ontbonden behalve dat van Jan van der Croon.

In de zomer van 1650 werd hij door Piccolomini naar de Zweedse opperbevelhebber en onderhandelaar Karel Gustaaf van Palts-Zweibrücken gestuurd met een speciale instructie over het demobiliseren van de oorlogslegers. De Zweden bereikten in juni 1650 een akkoord hierover met de keizerlijke onderhandelaar Ernst von Traun. Van der Croon werd tevens belast met de opgave de troepenontuiming van Erfurt in Thüringen en andere plaatsen door te voeren. In oktober verliet hij Erfurt, maar niet nadat hij de stad verplicht had de Zweden niet meer ter wille te zijn en alleen keizerlijke troepen op te nemen. Op 18 oktober 1650 deelt Piccolomini aan de in Wenen verblijvende Van der Croon mee, dat de keizer hem tot commandant van Eger benoemd heeft. Met deze benoeming kreeg Van der Croon ook de taak de daar aanwezige munitievoorraden en andere goederen te registreren, goede discipline te bewaren, de fortificaties te inspecteren en over zijn bevindingen de keizer te rapporteren.

Op 21 november 1650 werd Van der Croon voor zijn trouwe dienst onder de naam 'Von der Cron' tot baron of Freiherr verheven en bij de **nieuwe Boheemse herenstand** ingelijfd. Op 23 december 1650 kwam hij in Eger aan en nam enkele dagen later het commando over. De fortificaties van Eger waren in een slechte toestand en al in juni 1651 verzocht Van der Croon om middelen teneinde de ingevallen vestingwerken te kunnen repareren. In februari 1652 deelde de Hofkriegsrat Van der Croon mee, dat hij voor de fortificatiewerkzaamheden in Eger 's winters 100 gulden en 's zomers 200 gulden per week zou krijgen. Dit geld zou gefinancierd worden door de opbrengsten van de pas ingevoerde, nieuwe drankbelasting. Eerder, in oktober 1651, had hij de eretitel van Hofkriegsrat ontvangen.

Jan van der Croon, commandant van Praag en vice-commandant van Bohemen (1652 - 1665)

In mei 1652 werd Van der Croon naar Praag geroepen, waar hij op de vijfde arriveerde. Tijdens het verblijf van de keizer in Praag diende hij het commando te voeren. Tevens werd hem opgedragen de afdelingen van het regiment-Miry Waldstein, een regiment voetvolk, naar Praag te halen.

Op 8 juli 1652 kreeg hij bevel te informeren naar de stand van de werkzaamheden aan de Praagse vestingwerken en daarover te berichten. In oktober marcheerde zijn dragonderregiment onder commando van kolonel-luitenant Flettinger naar Hongarije, terwijl hijzelf in Praag bleef.

Inmiddels was kolonel van der Croon op 20 augustus 1652 tot generaal-veldwachmeester benoemd en nog voor het vertrek van de keizer uit Praag werden het commandantschap van deze stad en het militaire commando in Bohemen definitief aan Van der Croon overgedragen.

Tegelijkertijd kreeg hij de opdracht om met ingenieur Pironi en volgens diens plannen en tekeningen de vestingwerken in Praag uit te voeren en nieuwe plannen voor de verdedigingswerken van Eger te ontwerpen.

Van der Croon berichtte in februari 1653 over de gestarte opmetingen voor de fortificaties in Praag. Eén maand later werd hij tot 'Inhaber' of eigenaar van het regiment-graaf Waldstein benoemd. Het 'La Cronische Dragoner-Regiment' werd overgedragen aan kolonel Büscheri of Peter de Busschere. Het bleef onder de naam Dragoner-Regiment Fürst von und zu Liechtenstein, later nr. 10, tot de ineenstorting van Oostenrijk-Hongarije in 1918 bestaan.²³

In april wordt aan Van der Croon ook het hoofdtoezicht over de fortificatiebouw in Eger overgedragen, dat zich echter beperkt tot de instandhouding van de vroegere Zweedse versterkingen. Voor de fortificatiebouw in Praag werden 's zomers 500 en 's winters 200 thaler bestemd.

De toelage voor Van der Croon ging omhoog, want na het vertrek van de generaal-provoost²⁴ voor Bohemen, werden diens 'Portionen'²⁵ of inkomsten aan generaal-wachtmeester Van der Croon toegewezen.

In augustus 1654 berichtte Van der Croon dat de metingen voor de fortificaties in Praag beëindigd waren. Daarna ging hij voor een kuur naar Karlsbad. In 1655 besteedde hij een groot deel van zijn tijd aan de uitvoering van versterkingswerkzaamheden in Praag en Eger.

Handtekening van Jan de la Croon, geschreven in een cursive handschrift met een donkere inkt. De naam is duidelijk leesbaar, met een klein, donker vlekje onderaan rechts.

Handtekening van J. F(rei)h(terr) v.d. Cron, geschreven in een cursive handschrift met een donkere inkt. De naam is duidelijk leesbaar, met een klein, donker vlekje onderaan rechts.

Handtekeningen van Jan de la Croon (1648) en J. F(rei)h(terr) v.d. Cron (1657).

Maar buiten Bohemen was er weer oorlog. In 1654-1655 veroverde de Russische tsaar met behulp van de Kozakken het gehele oosten van Polen. De Zweden maakten daarvan gebruik en bezetten in 1655 de rest van Polen en Litouwen. Koning Johan II Casimir vluchtte naar het Oostenrijkse Silezië. De Zweden werden uiteindelijk verslagen, maar het land bleef in ruïne achter. De bevolking liep met 45% terug. Deze oorlogsgebeurtenissen noodzaakten de Hofkriegsrat in Wenen om Van der Croon op te dragen een artilleriepark voor Glogau, aan de Silezisch-Poolse grens gelegen, samen te stellen en ook om naar geschikte officieren te zoeken. Tegelijkertijd moest hij alle troepen die gemist konden worden, naar de keizerlijke veldmaarschalk Melchior Hatzfeld aan de Silezische grens sturen. Generaal-veldwachtmeester Van der Croon zette zich ervoor in al deze opdrachten zo goed mogelijk uit te voeren, maar was door een gebrek aan musketkogels daartoe niet altijd in staat. De kogels zouden pas later uit de Nederlanden overkomen.

De werkzaamheden aan de fortificaties in Eger kwamen goed op dreef. In de winter van 1655/1656 werd er veel materiaal aangevoerd. Het toegezegde geld voor deze zaken kon Van der Croon er in mei 1656 heen brengen.

Omdat hij een tweetal compagnieën van zijn regiment voor de Spaanse dienst had afgestaan, trok hij hiervoor nieuwe manschappen aan. In september marcheerden de voor de Pools-Silezische grens bedoelde regimenten - van alles voorzien - uit Bohemen weg. In deze tijd verzocht Van der Croon om toekenning van een daadwerkelijke plaats in de Hofkriegsrat.

Zijn activiteiten in 1657 bestonden enerzijds uit de voortzetting van zijn werk voor de fortificaties en anderzijds uit het afronden van opdrachten als gevolg van de Poolse oorlog zoals troepenwerving en -zendingen. Hiervoor was hij als vice-commandant in Bohemen verantwoordelijk.

De begonnen fortificatiewerkzaamheden boekten vooruitgang ondanks vele conflicten met de stadhouderij - een uitvoerende landsregering - in Praag. Het beleid voor Bohemen werd echter grotendeels door de Boheemse hofkanselarij in Wenen gemaakt. In juni kon een fortificatieschets voor Praag aan de Hofkriegsrat voorgelegd worden.

In april 1657 werd hij bij rechterlijke activiteiten ingeschakeld en stuurde men hem naar Neustadt, gelegen in het noorden van Bohemen, om in de krijgsraad het voorzitterschap op zich te nemen in een zaak tegen een kolonel.

Na de inname van het Poolse Krakau verzocht veldmaarschalk Hatzfeld, dat Van der Croon aan hem toegewezen zou worden om het commando in deze stad over te nemen. De keizer ging daar niet op in, omdat hij Van der Croon in Bohemen niet missen kon.

In het jaar 1658 zond hij een fortificatieplan voor Pilsen op. Na een opdracht daartoe voegde hij daar een uitvoerig memorandum aan toe. De stadhouderij verklaarde zich bereid jaarlijks 2000 gulden voor de fortificatie van Pilsen te willen geven. In mei stemt Van der Croon ermee in naar Pilsen te gaan en daar te blijven; de stadhouderij van Bohemen wilde hem zelfs 6000 gulden geven voor de versterking van de stad. Tevens dient Van der Croon wederom nieuwe voorstellen met betrekking tot de fortificaties van Praag in.

De regeling van zijn inkomsten geschiedde al in het begin van 1658. Van der Croon werd ervan in kennis gesteld, dat hem 152 gulden per maand toegekend werd. In 1659 gaat zijn aandacht weer voornamelijk uit naar fortificaties, zoals voorstellen voor versterkingen in Tetschen, Friedberg, Petschau en Enghaus en verder naar de werken in en de proviandering van Praag en Eger.

De jaren 1660 tot en met 1665 worden door Van der Croon opnieuw aan fortificaties besteed met name in Praag, Eger, Tabor en Glatz. Daarnaast hield hij zich uiteraard bezig met het uitvoeren van zijn taken als Boheems vice-commandant. In dit kader vallen in het bijzonder troepenverplaatsingen en -verdelingen en bewapening op, echter nu in verband met de oorlog tegen de Turken.

In 1663 leidde hij de Boheemse landsverdediging en de inschakeling van de tiende man. Dit laatste is waarschijnlijk de plicht van de Boheemse horigen om voor de verdediging een op tien mannen te leveren. Daarnaast was Van der Croon verantwoordelijk voor de doortocht van Duitse hulptroepen naar Hongarije en Transsylvanië. Pas in 1665 kreeg hij de gage van generaal-veldwachtmeester. Op 8 augustus van dat jaar werd hij voor de eerste keer in dertien jaar bevorderd, nu tot veldmaarschalk-luitenant. Kort daarop stierf hij op 6 november 1665.

Met betrekking tot zijn familie, hun militaire activiteiten en hun adellijke stand valt het volgende op te merken. Op 9 oktober 1662 werd het verzoek van Jan om zijn enige broer te mogen adopteren ingewilligd door keizer Leopold I en werden hij en broer Frans in de **oude** Boheemse **herenstand** ingelijfd. Frans werd als zoon vanzelfsprekend baron of Freiherr. Nadrukkelijk wordt de reden voor dit verzoek aangegeven. Jan zou gezien zijn tamelijk hoge leeftijd kinderloos blijven en dan zou het jammer zijn dat de met veel pijn en moeite verworven bezittingen van Jan van der Croon tezamen met zijn verdiensten zouden verdwijnen. Jan van der Croon krijgt de gevraagde toestemming vanwege de grote inzet die hij bij de uitvoering van de Vrede van Munster met name bij de troepenontuiming - goeddeels met zijn eigen geld gefinancierd - van Nördlingen, Erfurt, Schweinfurt, Wertheim, Mansfeld, Meiningen en andere plaatsen getoond heeft. Maar ook omdat hij na deze vrede vierduizend rebellerende soldaten, die in dienst van de koning van Spanje waren gekomen, met onderhandelingen tot rust heeft gebracht en tot vertrekken bewogen. Over broer Frans wordt in zijn adoptie- en adelsdiploma weinig spectaculairs gemeld. Hij was hoofdman (of kapitein) en vanaf 1654 in keizerlijke dienst. Eerder, op 11 maart 1660, waren broer Frans en een neef of

'Vetter' Frans op voorspraak van broer en oom Jan van der Croon door Leopold I in de oude Boheemse ridderstand verheven. De ridderstand is van lagere orde dan de herenstand. Over de militaire prestaties van beiden wordt feitelijk niets gezegd. De beide Fransen verkregen toen ook het inkolaat of het 'ingezetenschap'.²⁶ Zij konden voortaan gebruik maken van de Boheemse landsvrijheden en gerechtigheden en adellijke onroerende goederen in Bohemen verwerven. Jan van der Croon had het inkolaat al op 22 november 1650 gekregen.²⁷

BIJLAGE 1

Overzicht van tweetalige plaatsnamen:

Auspitz	Hustopeče bij de Slowaaks-Oostenrijkse grens
Brieg	Brzeg ten zuidoosten van Wrocław in Polen
Brünn	Brno in Moravië
Eger	Cheb
Englhaus	Andsklá Hora ten zuidoosten van Karlovy Vary
Eulenberg	Sovinec in Moravië ten noordwesten van Sternberk
Friedberg	Frymburk ten zuidwesten van České Krumlov en de grens met Oostenrijk
Glatz	Kłodzko in Polen, vroeger Bohemen
Glogau	Głogów in Polen, vroeger vorstendom en stad in het noordwesten van Silezië
Herrnstadt	Wąsosz, ten noorden van Wolów in Polen
Hirschberg	Jelenia Góra in Polen
Karlsbad	Karlovy Vary
Königswarth (Bad)	(Lázně) Kynžvart
Krossen a.d. Oder	Krosno Odrzańskie in Polen, vroeger in Brandenburg
Laun	Louny
Littau	Litovel ten noordoosten van Olomouc in Moravië
Lüben	Lubiń ten noorden van Legnica in Polen
Mährisch Neustadt	Uničov ten noordoosten van Olomouc in Moravië
Marienbad	Mariánské Lázně
Neustadt	Nové Město in Tsjechië, ten westen van Kłodzko in Polen
Olmütz	Olomouc in Moravië
Petschau	Bečov nad Teplou ten zuiden van Karlovy Vary
Pilsen	Plzeň
Pressburg	Bratislava in Slowakije, Hongaars Poszony
Rakonitz	Rakovník ten westen van Praag
Sagan	Żagań in Polen, vroeger hertogdom en stad in het noordwesten van Silezië
Schweidnitz	Świdnica in Polen
Sprottau	Szprotawa in Polen
Sternberg	Šternberk in Moravië, bij Olomouc en Opava
Strakonitz	Strakonice tussen Plzeň en České Budějovice
Striegau	Strzegom ten noorden van Świdnica in Polen
Tabor	Tábor ten zuiden van Praag
Tachau	Tachov ten westen van Plzeň
Taus	Domažlice ten zuidwesten van Plzeň
Tetschen	Děčín in het noorden richting Dresden
Trachenberg	Zmigród in Polen
Troppau	Opava in Tsjechisch Silezië.

BIJLAGE 2

Rank Chart	
<i>German</i>	<i>Italian</i>
1. Generalissimus (Wallenstein and Tilly only)	1. Generalissimo
2. General-Lieutenant (direct representative of Emperor)	2. Generale Luogotenente
3. Feldmarschall	3. Maresciallo di Campo Generale
4. General-Feldzeugmeister	4. Generale dell' Artiglieria
5. General der Cavallerie	5. Generale della Cavalleria
6. Feldmarschall-Lieutenant	6. Tenente Maresciallo
7. General-Wachmeister	7. Sargente Generale di Battaglia
8. Obrist	8. Colonnello
<i>English Usage</i>	<i>Modern U.S. Equivalent</i>
1. Generalissimo	1. General of the Armies (Pershing)
2. Lieutenant General	2. General of the Army (Bradley, Eisenhower, MacArthur, Marshall, Arnold)
3. Field Marshal	3. General
4. General of Artillery	4. Lieutenant General
5. General of Cavalry	5. Lieutenant General
6. Lieutenant Field Marshal (Swedish Lieutenant General)	6. Major General
7. Major General	7. Brigadier General
8. Colonel	8. Colonel

Noten

1. Dit artikel kwam tot stand onder auspiciën van de Stichting Historisch Onderzoek Weert.
2. HABETS, JOS. *Jan van Weert, Generaal der Beijersche- en Keizerlijke Kavallerie en Jan van der Croon, Goeverneur van Praag en Onderkoning van Bohemen; eene bijdrage tot de geschiedenis van den Dertigjarigen Oorlog*. Roermond, 1862.
3. CRONE, G.C.E. *Bijdrage tot de levensgeschiedenis van Jan, Vrijheer van der Croon*, in PSHAL, 58 (1922), 44-64.
4. Archiv Města Plzně, fond Sbíрка opisů 5/22, Archivalische Erhebung über Jean de la Corona (de la Cron). K.u.K. Kriegsarchiv nr. 138/1895, nr. 774 AE, d.d. Wenen, 11.5.1895 en Kriegsarchiv te Wenen, Archivalische Erhebung über Jean de la Corona (de la Cron), concept d.d. 10.4.1895, correctie 17.4.1895.
5. HOENSCH, JÖRG K. *Geschichte Böhmens. Von der slavischen Landnahme bis zur Gegenwart*. München, 1997, 238.
6. Státní Ústřední Archiv v Praze (SÚA Praha), *Majestatia Bohemica, Saalbücher*, band 63, folio 185-197. Freiherrnstand (baronnenstand) für den Obristen Johann de la Croon / oder von der Cron / d.d. 21. november 1650. Getekend te Wenen op 22 november 1650 door Ferdinand III. idem, band 71, folio 120-128. Alter Herrenstand für Johann van der Cron, samt Consens dass Er seinen leiblichen Bruder Ferdinand [bedoeld wordt Frans] von der Cron adoptieren, und ahn Sohns stat aufnehmnen möge. Wenen, 9 oktober 1665. idem, band 67, folio 489-496. Alter Ritterstand für die Gevettere Franzen von der Cron. Wenen, 11 maart 1660.
7. BARKER, THOMAS. *The Military Intellectual and Battle. Raimondo Montecucculi and the Thirty Years War*. Albany/New York, 1975, XII.
8. HAANEN, E. *De testamenten van Jan van der Croon en Jan van Werth*, in: Weert in woord en beeld, Jaarboek voor Weert 2 (1987), 114.
9. SÚA Praha, *Majestatia Bohemica, Saalbücher*, band 74, folio 598-611. Alter Ritterstand für den Franzen von Jonghen. Wenen, 30 april 1665 door Leopold I.
10. LANGER, HERBERT. *Hortus Bellicus. der Dreissigjährige Krieg*. Leipzig, 1982, [264-265].
11. PARKER, GEOFFREY. *The thirty Years War*. Londen, 1984, 106-109.
12. In het Duits Oberstlieutenant.
13. Landshut ligt ten zuiden van Regensburg en ten westen van Passau.
14. Nördlingen ligt ten oosten van Stuttgart en ten zuidwesten van Neurenberg.
15. POLIŠENSKY, JOSEF V. *The Thirty Years War*. Londen, 1971, 215-216.
16. Thans Bad Königshofen ten westen van Coburg.
17. De Schenkenschans lag toen in de Betuwe en is thans Duits gebied. De schans werd in 1636 door Frederik Hendrik en een Frans-Nederlands leger heringenomen.
18. Oschatz, gelegen ten oosten van Leipzig.
19. Torgau, gelegen aan de Elbe ten noordoosten van Leipzig.
20. PIZZIGHELLI, CAJETAN. *Geschichte des K.u.K. Dragoner-Regiments Johannes Josef fürst von und zu Liechtenstein nr. 10. 1631-1903*. Wenen, 1903, 11.
21. REDLICH, FRITZ. *The German Military Enterpriser and his workforce, a study in European Economic*

- and Social History, deel 2, The Heyday of Military Entrepreneurship 1600-1650*. Wiesbaden, 1964, in: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Beiheft 47, deel 2, 1964, 411-434.
22. In de tekst staat 23 augustus. Dit kan uiteraard niet goed zijn.
  23. GEORGI, FRIEDRICH VON. *Die Kommandierende Generale in Prag*. Wenen, 1910, 30.
  24. Provoost is degene die orde en tucht in het leger moet handhaven.
  25. Het loon van een militair werd naar mond- en paardenrantsoen of -porties berekend en dan in geld omgezet.
  26. SÚA Praha, *Majestata Bohemica*, Saalbücher, band 67, folio 496-498. Inkolat für beede Franzen von der Cron. Wenen, 11 maart 1660 door Leopold I.
  27. SÚA Praha, *Majestata Bohemica*, Saalbücher, band 63, folio 198-200. Inkolat für Johann Freiherrn von der Cron. Wenen, 22 november 1650 door Ferdinand III.